

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ

А. В. Войціховський

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Підручник

*Рекомендовано Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Харків 2020

УДК 341(075.8)

В65

Рецензенти:

Т. Л. Сиройд – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Н. В. Камінська – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ;

С. М. Перепьолкін – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права навчально-наукового інституту права та міжнародно-правових відносин Університету митної справи та фінансів.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 10 від 24 вересня 2019 р.)*

Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / А. В. Войціховський ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 544 с.

ISBN 978-966-610-108-5

У підручнику розглядаються питання сучасного міжнародного права, зміст його основних принципів, галузі, інститути й основні поняття сучасного міжнародного права. Поданий матеріал ґрунтується на чинних міжнародно-правових актах і рішеннях міжнародних судових органів.

Для студентів, курсантів (слухачів) і магістрів закладів вищої освіти, аспірантів (ад'юнктів), викладачів, науковців, а також усіх, хто цікавиться питаннями міжнародного права.

УДК 341(075.8)

Приклад посилання на видання (в цілому) згідно з міжнародними стандартами:
Voitsikhovskiy A. V. (ed), 2020, *International law* [Mizhnarodne pravo] Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav.

ISBN 978-966-610-108-5

© Войціховський А. В., 2020
© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	10
------------------------	-----------

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

1. Поняття та зміст міжнародного права	12
2. Система міжнародного права	16
3. Імплементация норм міжнародного права	18
4. Кодифікація і прогресивний розвиток міжнародного права	20
5. Співвідношення міжнародного та національного права	22
6. Співвідношення міжнародного (публічного) та міжнародного приватного права	24
Питання для самоконтролю	25

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

1. Юридична природа основних принципів міжнародного права	26
2. Принцип суверенної рівності держав	29
3. Принцип невтручання у внутрішні справи	32
4. Принцип рівноправ'я та самовизначення народів	34
5. Принцип незастосування сили або погрози силою	37
6. Принцип мирного вирішення міжнародних спорів	39
7. Принцип непорушності кордонів	43
8. Принцип територіальної цілісності	45
9. Принцип поваги до прав людини й основних свобод	46
10. Принцип співробітництва	49
11. Принцип добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом	50
Питання для самоконтролю	52

РОЗДІЛ 3

ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

1. Поняття джерел міжнародного права	53
--	----

2. Міжнародний договір як основне джерело міжнародного права	56
3. Міжнародний звичай.....	58
4. Загальні принципи права	60
5. Допоміжні джерела міжнародного права	62
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>64</i>

РОЗДІЛ 4

СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

1. Поняття суб'єкта міжнародного права	65
2. Держава – основний суб'єкт міжнародного права	68
3. Міжнародна правосуб'єктність народів і націй, що борються за незалежність	71
4. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних організацій.....	73
5. Міжнародна правосуб'єктність державоподібних утворень	75
6. Міжнародна правосуб'єктність фізичних осіб.....	76
7. Міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій	78
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>80</i>

РОЗДІЛ 5

ВИЗНАННЯ І ПРАВОНАСТУПНИЦТВО В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

1. Визнання в міжнародному праві.....	81
2. правонаступництво держав. правонаступництво України за міжнародними договорами СРСР.....	85
3. Україна як повноправний суб'єкт міжнародного права.....	91
4. Україна в міжнародних організаціях.....	93
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>103</i>

РОЗДІЛ 6

ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

1. Поняття права міжнародних договорів, його джерела	104
2. Поняття міжнародного договору	107
3. Класифікація міжнародних договорів.....	109
4. Структура міжнародного договору	110
5. Стадії укладення міжнародних договорів	112
6. Тлумачення міжнародних договорів	116

7. Припинення й зупинення дії міжнародних договорів.....	120
Питання для самоконтролю	123

РОЗДІЛ 7
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

1. Поняття й підстави міжнародно-правової відповідальності	125
2. Види й форми міжнародно-правової відповідальності	131
3. Відповідальність держав у міжнародному праві	135
4. Відповідальність міжнародних міжурядових організацій у міжнародному праві.....	137
5. Відповідальність фізичних осіб у міжнародному праві.....	139
Питання для самоконтролю	142

РОЗДІЛ 8
ТЕРИТОРІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

1. Поняття та види територій у міжнародному праві.....	143
2. Поняття державної території та її складові частини	147
3. Державні кордони: поняття, види, порядок установлення	148
4. Міжнародно-правовий режим рік та озер.....	152
5. Міжнародно-правовий режим Арктики	155
6. Міжнародно-правовий режим Антарктики.....	158
Питання для самоконтролю	163

РОЗДІЛ 9
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАСЕЛЕННЯ

1. Поняття населення в міжнародному праві.....	164
2. Міжнародно-правові питання громадянства	166
2.1. Набуття громадянства	168
2.2. Припинення громадянства	170
3. Правовий статус іноземців	171
4. Правовий статус осіб без громадянства	175
5. Особливості правового статусу осіб, що володіють множинним громадянством	177
6. Міжнародно-правовий статус біженців і внутрішніх переселенців	179
7. Право притулку	184
Питання для самоконтролю	187

РОЗДІЛ 10
ПРАВО ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН

1. Поняття права зовнішніх зносин, його джерела.....	188
2. Система органів зовнішніх зносин.....	190
3. Дипломатичні представництва: поняття, функції.....	193
4. Початок і закінчення дипломатичної місії. Дипломатичні імунітети та привілеї	199
5. Консульські установи: поняття, види, функції	203
6. Консульські привілеї й імунітети	209
7. Представництва держав при міжнародних організаціях	212
8. Спеціальні місії	216
Питання для самоконтролю	220

РОЗДІЛ 11
ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1. Поняття права міжнародних організацій, його джерела.....	221
2. Поняття, ознаки та класифікація міжнародних міжурядових організацій..	223
3. Міжнародна правосуб'єктність і структура міжнародних міжурядових організацій.....	226
4. Організація Об'єднаних Націй: цілі, система органів, повноваження	228
5. Регіональні міжнародні міжурядові організації.....	238
6. Міжнародні конференції.....	257
Питання для самоконтролю	261

РОЗДІЛ 12
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

1. Становлення та розвиток міжнародного права прав людини. Поняття міжнародного права прав людини.....	263
2. Джерела міжнародного права прав людини.....	265
2.1. Основні універсальні міжнародно-правові акти у галузі захисту прав і свобод людини та діяльність органів, які здійснюють контроль за їх дотриманням.....	265
2.2. Основні регіональні міжнародно-правові акти у галузі захисту прав і свобод людини та діяльність органів, які здійснюють контроль за їх дотриманням.....	279
3. Виконання Україною міжнародних зобов'язань у галузі захисту прав людини	298
Питання для самоконтролю	301

РОЗДІЛ 13
МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО

1. Поняття міжнародного морського права, його джерела	303
2. Поняття та правовий режим внутрішніх морських вод.....	306
3. Поняття та правовий режим територіального моря	310
4. Прилегла зона: поняття, правовий режим	313
5. Поняття та правовий режим відкритого моря	315
6. Виключна економічна зона	317
7. Континентальний шельф.....	319
8. Міжнародний район морського дна	324
9. Міжнародні протоки та міжнародні канали.....	326
Питання для самоконтролю	328

РОЗДІЛ 14
МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

1. Поняття і принципи міжнародного гуманітарного права	330
2. Джерела міжнародного гуманітарного права.....	333
3. Початок війни та його міжнародно-правові наслідки.....	335
4. Закінчення війни та її міжнародно-правові наслідки	337
5. Правовий статус учасників збройних конфліктів	339
6. Режим військового полону.....	343
7. Заборона та обмеження засобів і методів ведення війни.....	345
8. Нейтралітет під час війни	348
9. Режим воєнної окупації.....	351
10. Захист цивільних об'єктів і культурних цінностей під час збройних конфліктів	352
Питання для самоконтролю	355

РОЗДІЛ 15
МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

1. Поняття міжнародного кримінального права	356
2. Джерела і принципи міжнародного кримінального права	359
3. Міжнародний кримінальний суд	361
4. Україна та Міжнародний кримінальний суд.....	373
Питання для самоконтролю	374

РОЗДІЛ 16

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

1. Міжнародне співробітництво як пріоритетний напрям у протидії злочинності	376
2. Принципи міжнародного співробітництва у протидії злочинності	380
3. Правова допомога у кримінальних справах	381
4. Міжнародно-правове регулювання інституту видачі осіб (екстрадиції)	385
5. Міжнародне співробітництво у протидії злочинності у межах міжнародних міжурядових організацій	392
6. Міжнародне співробітництво у протидії злочинності у межах міжнародних неурядових організацій	410
Питання для самоконтролю	415

РОЗДІЛ 17

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

1. Поняття міжнародного права навколишнього середовища	417
2. Формування міжнародного права навколишнього середовища	419
3. Джерела міжнародного права навколишнього середовища	425
4. Принципи міжнародного права навколишнього середовища	430
5. Діяльність ООН та її спеціалізованих установ у галузі охорони навколишнього середовища	433
6. Діяльність міжнародних неурядових організацій у галузі охорони навколишнього середовища	451
Питання для самоконтролю	458

РОЗДІЛ 18

МІЖНАРОДНЕ КОСМІЧНЕ ПРАВО

1. Поняття міжнародного космічного права, його характерні риси	459
2. Прогресивний розвиток міжнародного космічного права	464
3. Суб'єкти міжнародного космічного права	470
4. Джерела міжнародного космічного права	473
5. Міжнародно-правовий режим космічного простору та небесних тіл	475
6. Міжнародно-правовий статус космічних об'єктів і космонавтів	477
7. Відповідальність у міжнародному космічному праві	481
Питання для самоконтролю	484

РОЗДІЛ 19
МІЖНАРОДНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

1. Становлення та розвиток міжнародного інформаційного права	485
2. Міжнародне інформаційне право як галузь міжнародного права.....	496
3. Джерела міжнародного інформаційного права.....	502
4. Принципи міжнародного інформаційного права	506
5. Міжнародно-правові засади забезпечення міжнародної інформаційної безпеки	510
Питання для самоконтролю	521
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	522
ПОКАЖЧИК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ	530
ПОКАЖЧИК МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНІВ І УСТАНОВ, МІЖНАРОДНИХ ПРОГРАМ.....	532
ГЛОСАРІЙ ЛАТИНОМОВНИХ ТЕРМІНІВ.....	538
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	540

ПЕРЕДМОВА

З огляду на сучасний стан і тенденції розвитку міждержавних відносин міжнародне право посідає важливе місце в регулюванні суспільних відносин як у всьому світі, так і в окремих державах, виконуючи роль одного з їх ключових регуляторів. Порушення міжнародного права призводить до виникнення загроз міжнародним правопорядку, миру та безпеці, що інколи можуть виявитися непоправними.

Міжнародне право виникло разом із державами через необхідність регулювання міжнародних відносин і подолато тривалий шлях розвитку, тісно пов'язаний з історією формування й розвитку світового співтовариства.

Сучасне міжнародне право, яке ґрунтується на концепції узгодження волі держав, є динамічним за своєю природою, постійно розвивається й дедалі частіше охоплює нові сфери міжнародного співробітництва. Усе це робить міжнародне право особливо значущим, і за його відсутності система міжнародних відносин буде неспроможною належним чином функціонувати. Тому вивчення навчальної дисципліни «Міжнародне право» набуває особливого значення для підготовки юристів, оскільки збагачує майбутніх фахівців знаннями, що дозволяють орієнтуватися у процесах, які відбуваються на міждержавному рівні та впливають на розвиток міжнародних відносин.

Завдяки своїй значущості міжнародне право, як зазначається в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/48/29 «Програма допомоги ООН в галузі викладання, вивчення, поширення і більш широкого визнання міжнародного права» від 9.12.1993 р., повинно посісти належне місце в системі викладання правових дисциплін у всіх закладах вищої освіти. Підтвердженням цієї тези можуть слугувати слова колишнього Генерального секретаря ООН Кофі А. Аннана (1997–2006 рр.): «Міжнародне право вже не може, та й навряд чи могло колись розглядатися як факультативний предмет, який юристи можуть вивчати, а можуть і не вивчати. Для того щоб забезпечити панування права, юристи повинні бути знайомі з міжнародним правом і навчені його методам та мають уміти досліджувати питання, що належать до його сфери, коли в цьому виникає необхідність».

Метою запропонованого підручника «Міжнародне право» є ознайомлення з основами теорії та практики міжнародного права, особливостями сучасного міжнародного права, його галузей та інститутів, а також виявлення закономірностей розвитку міжнародного права й розкриття сутності механізму міжнародно-правового регулювання.

Ця навчальна дисципліна пропонує широкий огляд питань міжнародного права та його різноманітних напрямків, його ставлення до політики та сучасних проблем системи міжнародних відносин. Головна увага надається теоретичному підходу до міжнародного права, а також його впливу на процеси глобалізації світу.

Звернення до актуальних проблем міжнародного життя стимулює інтерес студентів, курсантів (слухачів) і магістрів до пізнання і практичного застосування отриманих знань, озброює їх умінням системно сприймати події, що відбуваються в сучасному світі, навичками вироблення аналітичних підходів до їх оцінювання, що ґрунтуються на міжнародному праві.

Матеріал підручника структуровано у такий спосіб, щоб не лише акцентувати уваги на актуальних питаннях, але й підкреслити інтегральну єдність сучасного міжнародного публічного права й відобразити важливість вивчення всього комплексу міжнародно-правових норм у їх системному зв'язку із зовнішньополітичними процесами, а також розуміння особливостей їх історичного розвитку.

Запропоноване видання буде цікавим та корисним для студентів, курсантів (слухачів) і магістрів закладів вищої освіти, програмою підготовки яких передбачено вивчення навчальної дисципліни «Міжнародне право», а також для правоохоронців, які не можуть ефективно здійснювати свою професійну діяльність без ґрунтового розуміння міжнародних стандартів правоохоронної діяльності, міжнародно-правового механізму захисту прав людини, організаційно-правових засад міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю тощо.

Навчальне видання

А. В. Войціховський

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Підручник

Редагування: *Цвєткова-Верніченко М. В., Мельник Т. Д.*

Внесення правок: *Зозуля А. О.*

Комп'ютерне верстання: *Сологуб К. О.*

Підпис. до друку 28.04.2020. Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 31,7.
Обл.-вид. арк. 36,7. Тираж 300 пр. Зам. № 2019-27.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.